

HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ BAĞLAMINDA OLAYLAR KARŞISINDAKİ AZİM VE KARARLILIĞI

Muammer BAYRAKTUTAR (*)

Özet

Hz. Peygamber tarafından ortaya konulan tutum ve davranışlar, Sünneti anlama ve değerlendirmede de oldukça önemli bir yere sahiptir. Hz. Peygamber'in örnekliliği bağlamında ortaya koyduğu bu yaklaşımlar, günümüz için de önemini korumaya devam etmektedir. Hz. Peygamber'in sîret ve sünnetinde olaylar karşısındaki azim ve kararlılığı da üzerinde durulması ve incelenmesi gereken dikkate değer konulardan birini oluşturmaktadır. Hz. Peygamber tarafından ortaya konulan bu davranış yaklaşımları örnek ve evrensel ilkeler içermesi yönüyle de ayrıca önem arz etmektedir.

Bu makalede, Hz. Peygamber'in dini tebliğdeki kararlılığının yanı sıra özellikle siyasi, sosyal ve hukukî alanlarda ortaya koyduğu azim ve kararlılığı konu edinilmektedir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in dini tebliğ, istişâre kararlarına uyma, verdiği söze sadık kalma ve hukukî kararlarda adâleti gözetme gibi alanlarda gösterdiği azim ve kararlılığı örneklerle ele alınarak incelenmekte ve bunlardan hareketle değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azim, kararlılık, sebât, sadakât, sorumluluk.

Prophet Mohammed's Determination and Decisiveness in the Context of His Being an Example

Abstract

The attitudes and behaviors performed by prophet Mohammed are very important for understanding and assessment of Sunnah. The prophet Mohammad's approaches are still important for today's world. In Prophet Mohammed's personality and sunnah, his determination and decisiveness related to events occurred in his life are one of the significant issues to be examined. Behavioral approaches performed by the prophet are also important because they include local and universal examples.

This article examines the prophet's determination in religious proclamation especially his determination and decisiveness about political, social, and judicial areas. Within this framework, his determination and decisiveness with examples based on religious proclamation, observance of consultation rules, keeping a promise, establishing the law in judicial rules, etc. areas are scrutinized and provided an evaluation in light of these information.

Key Words: Determination, decisiveness, perseverance, loyalty, responsibility.

*) Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.
(e-posta: mbayraktutar@kilis.edu.tr)

Giriş

Günümüzde hadis/sünnet ve sîret alanında yapılan çalışmalarda Hz. Peygamber (s.a.s)'in hayatı bütün boyutlarıyla incelenmekte, ortaya koyduğu uygulamalar ve sergilediği yaklaşımlar konusunda araştırmalar yapılmakta ve bunlardan hareketle sîret ve sünnetine ilişkin temel ilke ve esaslar çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu da özellikle Hz. Peygamber'in dini tebliğ etme ve açıklama görevi kadar, bizatihi örneklik vasfını da haiz olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'e inanılması (el-A'râf, 7/158; en-Nisâ, 4/136; el-Hadîd, 57/7, 28; et-Teğâbun, 64/8), itaat edilmesi (en-Enfâl, 8/20; Âl-i İmrân, 3/32; en-Nisâ, 4/59; el-Mâide, 5/92; en-Enfâl, 8/46), uyulmasının (Âl-i İmrân, 3/32; el-A'râf, 7/158) istenmesinin yanısıra, insanlar için güzel bir örneklığe (el-Ahzâb, 33/21) ve yüce bir ahlakî yaratılış ve yaşayışa (el-Kalem, 68/4) sahip olduğu da özellikle belirtilmektedir. Kur'an'ın Hz. Peygamber'e verdiği bu önemden dolayı, başta sahabe olmak üzere daha sonra gelen kuşakların en büyük ilgi ve önemi, Kur'an'dan sonra onun sîretine, hadislerine ve sünnetine verdikleri müşahede edilmektedir. Bu hususta Hz. Peygamberin sîreti de ayrıca önem arz etmektedir. Zira Hz. Peygamber'in davranış ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmanın yegâne kaynağı, sünnet ve hadislerden ibaret de değildir. Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Hz. Peygamber'in sîreti de bu konularda mutlaka dikkate alınmasını icap ettirmektedir. Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet'in bir anlamda uygulamaya geçtiği zaman dilimi olarak Hz. Peygamber'in sîreti/hayatı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan sünnet verileri içinde Hz. Peygamber'in hayatına dair gözden kaçan bazı ayrıntıları, sîret verileri içinde görmek mümkündür (Çelik, 2003:5-8).

Hız. Peygamber'in insanların bütün ferdî ve sosyal ihtiyaç ve sorunlarını giderecek ruhî ve fikrî olgunluğa, izlediği siyasetin bütün ve fert ve toplumları kapsayan ve de bütün eğilimleriyle insan tabiatını göz önünde bulunduran bir genişlik ve derinliğe sahip bulunması, yine onun insanlık tarihinde siyasî, hukukî, ekonomik ve sosyal alanlarda ortaya koyduğu değerleri bilfiil uygulamayı başardığı bilinen tek peygamber ve lider olması (Özel, 2005: 18), insanlar için onun hayatını ve örnekliliğini daha da önemli kılmaktadır. Bu bakımdan onun her türlü ilke, yaklaşım ve yöntemlerinin tesbit edilmesi ve dikkate alınması sünnete ittiba açısından oldukça önem arz etmektedir.

Hız. Peygamber'in risâlet görevi süresince bir peygamber ve bir lider olarak- ki peygamberlik sıfatı dışında o kadı, müfti, komutan vb. sıfatları yanın da devlet reisi gibi bir sığata da sahiptir ve bu sıfatlara binâen de tasarruflarda bulunmuştur (Âşûr, 1999: 48-61)- dini tebliğde, insanları sevk ve idarede, müşriklerle ilişkilerde vs. aldığı kararlar kadar, bu kararların hayata geçirilmesi ve uygulanmasındaki azmi ve kararlılığı da örnek alınması ve üzerinde dikkatle durulması gereken bir önemi haizdir. Bir işte başarı ve galibiyet, azim ve kararlılığın bir neticesidir. Dolayısıyla Hız. Peygamber'in dini tebliğ ve dini bir bütün olarak ortaya koyma ve uygulamadaki başarısının arka planında ilahî yardımın yanısıra, onun kararlı tutumunun da önemli bir etkisi bulunduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar Hız. Peygamber hayatının her alanında kararlı ve azimli bir tutuma sahip olsa da, bu çalışmada Hız. Peygamber'in tebliğ alanı yanı sıra özellikle sosyal, siyasal ve

hukuk alanlarında karşılaştığı olaylara yönelik olarak ortaya koyduğu azim ve kararlılığı incelenmeye çalışılacaktır.

A) Kavramsal Çerçeve

Kararlık kavramıyla ne kastedildiğini ortaya koyabilmek için bu manayı içeren bazı kelime ve kavramlara değinmek yerinde olacaktır. Bu noktada özellikle Arap dilinde kararlılık ve azmi ifade etmek üzere kullanılan *azîm* (azm) ve *sebât* kavramları üzerinde durulacaktır.

Arap dilinde azm kelimesinin, bir işe karar vermek, ısrarla istemek, ciddiyet, bir işi yapmayı murad etmek, kalbi bir işi yapmaya bağlamak, kesin karar vermek, sabır ve irade gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir (İbn Manzûr, ts.: XII, 399; Çağrı, 1992: IV, 328). Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de "azm" kelimesi bu ve buna benzer anlamlarda, bazı âyetlerde (Âl-i İmrân, 3/186; Taha, 20/115; Lokman, 31/17; eş-Şûrâ, 42/43; el-Ahkâf, 46/35) "iyilikte sebat ve kararlılık", bazı âyetlerde ise (el-Bakara, 2/227, 235; Âl-i İmrân, 3/159; Muhammed, 47/21) "kesin karar vermek" anlamında kullanılmıştır. "*Peygamberlerden kararlılık sahiplerinin (ulu'l-azm) sabrettikleri gibi sen de sabret ve onlar için acele etme*" (el-Ahkâf, 46/35) âyetinde ise Hz. Peygamber'e "azimli peygamberler" gibi sabırlı olması, acelecilikten sakınması emredilmektedir (Çağrı, 1992: IV, 328). Hadislerde ise kararlılık, kesin, farz, niyet gibi anlamlarda fiil veya isim olarak "azme", (Buhârî, 1992: Cum'a 14, Ezân 10; Müslim, 1992: Salâtu'l-Musâfirîn 26; Ebû Dâvûd, 1992: Salât 207), "azîme" (Müslim: 1992: Salâtu'l-Musâfirîn 174, Sıyâm 16; Ebû Dâvûd, 1992: Savm 46, Zekât 5) ve "azâim" (Buhârî, 1992: Sucûdu'l-Kur'ân 3; Ebû Dâvûd, 1992: Sucûdu'l-Kur'ân 5; Dârimî, Salât 161) şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Şu halde azim kelimesi bir işin yapılması hususunda ortaya konulan ciddiyeti, tercihi ve kararlılığı ifade etmektedir. Henüz bir işi yapmaya başlamadan önce, o işi şu veya bu şekilde yapma konusunda bir tercihe ulaşırsa bundan azim, ulaşılamazsa tereddüt ve şaşkınlık doğmaktadır. Bu bakımdan azim, bütün maddi-manevi, bedeni-ruhi kuvvetleri toplayıp hedefe yöneltmekten (Çağrı, 1992: IV, 328) ve o işte ortaya çıkan engelleri aşma ve başarıya ulaşma kararlılığından ibarettir. Bir başka ifadeyle azim bir işin icrasına ve yerine getirilmesine kalbi kesinlikle bağlamak yahut iradede sabır ve sebat ile maksadı takip ve gayret sarfetmektir (Yazır, ts.: VII, 120).

Sebât ise, sağlam ve sarsılmaz bir şekilde durmak, dayanıklılık göstermek, bir iş veya görüşte kararlı olmak, o konuda acele etmeden teenni ile hareket etmek gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, ts.: II, 19). Buna göre *sebât* ve *metânetin*, bir konuda kesin karara varılmasından sonra, bir daha geri dönmek üzere verilen karara uymayı ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Azim ve sebat kavramlarının içerdiği anlamların dikkate alınması durumunda, kararlılık vasfının insanın psikolojik yönü ve karakteriyle yakından ilgili olduğu görülmektedir. Bu da karakter ile kararlılık arasında yakın bir ilişkinin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Karakter kavramı, bir insanın tutum ve davranışlarındaki kararlılığı ve devamlılığını ifade etmektedir. Karakter sahibi kimse ise, aynı durum ve aynı şartlar altında

daima aynı şekilde hareket eden kişidir. Dolayısıyla karakter, kararlı ve oldukça sabit bir davranış gösterme halidir ve karakter sahibi olan kimsenin hareketlerinde devamlı istikrar söz konusudur. Bu bakımdan kuvvetli bir karaktere sahip bir kimse, bildiği ve inandığı bir şeyi, bazı hoşnutsuzluklara ve tehlikelere rağmen, daima sebat ve metanetle müdafaa etmekten geri durmaz (Peker, 2008: 143-144). Şu halde Hz. Peygamber'in tebliğ, yönetim ve uygulamalarında sergilediği kararlılık içeren tavır ve duruşunu, bizatihi onun örnek şahsiyetinin, mizaç ve karakterinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Ayrıca kararlı bir tutum ve davranış sergilemenin temelinde sabır ve teenni ile hareket etmenin önemli bir rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. Zira aceleye ve endişeye kapılmadan, sabır, sebat ve teenni ile hareket eden kimseler hedeflerine ulaşmada kararsızlığa kapılmazlar ve bu hususta daha azimli ve kararlı bir tutum sergilerler. Bu bakımdan Kur'an'da kararlılık sahibi (ulu'l-azm) peygamberlerden bahsedilirken Hz. Peygamber'e "*Azim sahibi (ulu'l-azm) peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret!*" (el-Ahkaf, 46/35) şeklinde hitap edilerek, o peygamberler gibi sabırlı olmasının tavsiye edilmesinde, bu vasfa sahip peygamberlerin en önemli ortak yönlerinden birinin sabır olduğuna işaret edilmektedir. Nitekim bu vasfa sahip peygamberler, tebliğ görevlerini ifa ve icrada olağanüstü gayret göstermiş, karşılaştıkları güçlük ve olumsuzluklara göğüs germişlerdir (Karacabey, 1998: 310). Keza azim ve kararlılık peygamberlerin yanısıra, tüm lider ve önderlerin bariz vasıflarından birini oluşturmaktadır. Zira kararlı olmak ve ne zaman harekete geçeceğini bilmek, lider kişiliğin boyutlarından biri olarak kabul edilmektedir (Levinson, 2008: 120).

Bu bağlamda Hz. Peygamber'in bazı alanlardaki kararlılık örneklerine yer vermek suretiyle, azim ve kararlılık ilkesinin onun tebliğ, yönetim ve uygulamalarına nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

B) Hz. Peygamber'in Örneği Bağlamında Olaylar Karşısında Ortaya Koyduğu Azim ve Kararlılığı

Hz. Peygamber'in bir bütün olarak tüm hayatının baştan sona azim ve kararlılıktan ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Onun hayatında kararsızlık, şüphe, mazeret üretme ve günübürlük hareket etme gibi durumlar söz konusu değildir. O, daima üstlendiği vazifenin bilinci içerisinde, büyük bir azim ve kararlılıkla kendisinden beklenilene gerçek manada yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ahlakının ve hayatının her cephesinde onun, azim, sebat ve kararlılığını görmek mümkündür. Burada konunun sınırları çerçevesinde onlardan bazılarına değinmekle yetinilecektir.

1) Hz. Peygamber'in Dini Tebliğ Alanında Ortaya Koyduğu Azim ve Kararlılık

Hz. Peygamber'in peygamberlik vazifesinin temel gereği olan tebliğ görevindeki azim ve kararlılığı, onun en çok kararlı duruş sergilediği alanların başında gelmektedir. Zira bütün peygamberler de olduğu gibi, Hz. Peygamber'in de temel vazifesi insanlara Allah'ın dinini tebliğ etmekten ibarettir. Kur'an'da Hz. Peygamber'e kendisine indirileni açıkça tebliğ etmesi emredilmiş, aksi halde peygamberlik görevini yerine getirmemiş olacağı belirtilmiştir (el-Mâide, 5/67). Diğer bazı âyetlerde ise peygamberlerin vazifesinin

özellikle tebliğden ibaret olduğu önemle vurgulanmaktadır (el-Mâide, 5/99; Âl-i İmrân, 3/20; en-Nahl, 16/35, 82). Dolayısıyla İslâm'ın tebliğ edilmesi, insanların vahiyle tanışmalarının sağlanması, Hz. Peygamber'in hayatının ve varlığının/risâletinin hikmet-i vücûdudur. Onun edindiği temel gaye budur ve bunun dışında kalan herşey ona ulaşabilmek için sadece bir vasıttan ibarettir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, bu gaye için yaşamış ve her şeye sırf bu gaye uğruna tahammül etmiştir (Hamidullah, 1990: II, 1031).

Nitekim peygamberlerin kıssalarına bakıldığında, onların davet ve tebliğ yolunda oldukça çetin ve zorlu mücadelelerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Peygamberlerin kendilerine gönderildiği kavim ve toplulukların bir çoğu, onların davetlerine icabet etmek yerine daha çok engelleme ve bastırma yolunu tercih etmişler, yeri geldiğinde şiddete başvurmaktan da geri durmamışlardır. Bu hususta dikkat çekense, muhataplarının engel ve baskılarına boyun eğerek, tebliğ ve davetten geri kalan ve vazgeçen herhangi bir nebî ve resûlun bulunmamasıdır¹. Zira Allah'ın dinini tebliğde insanların yüz çevirmeleri, karşı çıkmaları, her türlü tehdit, şantaj ve korkutma hareketi, tebliğde gevşeklik göstermeğe veya tebliği bırakmaya bir mazeret değildir (Sancaklı, 2001: 22). Bu bakımdan peygamberler tebliğ görevlerini yerine getirmede kesin ve kararlı bir duruş sergilemişler, bu uğurda canlarını feda edenler, özellikle de İsrailoğulları tarafından hayatlarına son verilenler dahi olmuştur (el-Bakara, 2/61. Ayrıca bkz. el-Bakara, 2/87, 91; Âl-i İmrân, 3/21, 183; en-Nisâ, 4/155).

Hız. Peygamber'in de risalet görevini yerine getirmeye başlaması Mekke'de büyük bir çalkantıya neden olmuş, sonuçta da kavminin sert tepkisiyle karşılaşmış, onların bir takım sözlü ve fiilî şiddet ve baskılarına maruz kalmıştır (Hamidullah, 1990: I, 87). Ancak Hız. Peygamber, diğer bütün peygamberler gibi, tebliğ görevini yerine getirirken oldukça metanetli bir tutum sergilemiş, engelleri aşma ve başarıya ulaşmada kararlı bir tavır ortaya koymuştur. Bu noktada Hız. Peygamber'in tebliğindeki kararlılığını ifade eden bazı örneklerle yer verilecektir.

Hız. Peygamber'in azimli ve kararlı duruşunun ilk örnekleri, daha davetin ilk başarılarında Mekke'nin ileri gelenlerine karşı sergilediği tavırda ve önerilerine verdiği cevapta görülmektedir. Hız. Peygamber'in, tebliğ faaliyetine başlaması üzerine müşrikler onu engellemek üzere öncelikle münazara, alay ve iftira yollarına başvurmuştur. Bunların herhangi bir yararının olmadığını anlamaları üzerine bu defa farklı yöntemler denemek ve bir takım dünyevî menfaatler teklif etmek suretiyle onu davasından vazgeçirmeye çalışmışlardır. Ancak Hız. Peygamber onların bu tekliflerini kesin bir dille reddetmiştir (İbn İshâk, 1976: 187-188; İbn Hişâm, 1411: II, 131-133; Hamidullah, 1990: II, 1031). Bu durum davetin her aşamasında Onun ne kadar emin ve kararlı bir duruş sergilediğini ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber'in kesin ve kararlı tutumu karşısında Onu bu yoldan vazgeçirmenin mümkün olmadığını anladıklarında müşrikler bu kez, amcası Ebû Talib'in himayesinde

*) Bilebildiğimiz kadarıyla yalnız Hız. Yunus kendisini dinlemeyen halkına öfkelenerek onları terk etmiş, sonra Allah'tan af dilemiş, Allah da onu affederek balığın karnından yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Yunus, 37/139-145.

bulduğundan amcasına baskı uygulama ve tehdit etmeye başlamışlardır (İbn Hişâm, 1411: II, 100-101). Ebû Talib'in Hz. Peygamber'i çağırarak ondan kavminin hoşlanmayacakları şeylerden vazgeçmesini, güç yetiremeyeceği ve altından kalkamayacağı bir yükü kendisine yüklememesini istemesi üzerine Hz. Peygamber: "*Ey amca! Vallahi, güneşi sağ elime ve ayı sol elime koysalar da, Allah onu üstün kılıncaya ya da ben bu yolda ölüp gidinceye kadar ben bu davadan vazgeçmem!*" şeklinde ona kesin ve kararlı bir cevap vermiştir (İbn Hişâm, 1411: II, 101; Taberî, 1407: I, 545).

Hız. Peygamber'in kendisine yöneltilen bu talepler karşısında böyle kararlı ve net bir duruş sergilemesi, Onun güçlü bir iradeye sahip olduğunun da en açık örneğini teşkil etmektedir. Nitekim bu hâdiselerin, davetin ilk başlarında cereyan ettiğini ve etrafında parmakla sayılacak birkaç kimsenin bulunduğu düşünüldüğünde, Onun güçlü bir irade ve cesarete sahip olduğu ve hedefine ulaşmada ne kadar kararlı olduğu görülecektir (Urmûş; 1991:162). Bu bakımdan O, en olumsuz şartlarda dahi kesin ve kararlı tutumunu değiştirmemiş, artan bir azimle tebliğ görevini yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuştur. Nitekim eşi Hz. Hatice'nin ve amcası Ebû Talib'in vefat etmeleri üzerine oldukça üzül-müş, ancak tam bu esnada gerçekleşen İsrâ ve Mi'râc hâdisesi ile üzüntü ve sıkıntılarının hafiflemesi üzerine, tebliğ görevini devam ettirmede öncekinden daha kararlı bir hale gelmiştir. Mekkeliler ön yargılarla dolu olduklarından onlardan ümitli olmaması, ilgisini Mekke üzerinden geçen yabancı ziyaretçilere yönelmiş ve onlar üzerinde daha büyük başarılar elde etmiştir (Hamidullah: 1990: I, 148 örnekler için bkz. aynı yer).

Hız. Peygamber'in azim ve kararlılığını yansıtan bir diğer tutum, Hudeybiye anlaşma-sında Kureyş'in barışla ilgili görüşmelerde bulunmak üzere gönderdiği Urve b. Mes'ud'la olan diyalogunda görülmektedir. Buna göre, Urve b. Mes'ud Hz. Peygamber'e gelir ve barış hakkında konuşur. Hz. Peygamber de ona, kendilerinin savaşmak niyetiyle değil, umre yapmak üzere yola çıktıklarını, bu arada yapılan savaşlarla aslında Kureyş'in hayli zayıfladığını ve zarara uğradığını, buna rağmen kendilerine anlaşma ve barış teklif edebileceğini, eğer kabul ederlerse artık kendisiyle insanların ve diğer müşriklerin arasını serbest bırakmaları gerektiğini, aksi halde anlaşmayı kabul etmez ve müdahale etmek isterlerse bu durumda gerekirse başı vücudundan ayrılıncaya kadar bu uğurda onlarla mücadele edeceğini belirterek (Zebîdî, 1986: VI, 162; Ayrıca bkz. Hadramî, 1998: 325; Avvâcî, 2004: II, 560) kararlılığını ortaya koymuştur.

Kısacası Hz. Peygamber'in azim ve kararlılığının, tebliğ ve davetinin başarıya ulaş-masında büyük bir önemi ve rolü söz konusudur. O bir beşer peygamber olarak, kendisine tevdi edilen tebliğ görevini kararlı bir şekilde sürdürmüş ve azmini asla kaybetmemiştir.

2) Hz. Peygamber'in İstişâre Alanında Ortaya Koyduğu Azim ve Kararlılık

Hız. Peygamber'in istişâre sonucu alınan kararları dikkate alma ve bu doğrultuda ha-reket etme hususunda da kararlı bir tutum sergilediği görülmektedir. Bir konuda başka-larına danışma, onların fikirlerine müracaat etme, görüş alışverişinde bulunma ve birlikte (şûrâ ile) karar alma anlamına gelen istişâre (İbn Manzûr, ts.: IV, 434), Hz. Peygamber'in hayatında oldukça önemli ve yaygın bir konuma sahiptir. Nitekim bu hususta Ebû Hu-

reyre, Hz. Peygamber'den daha çok arkadaşlarıyla istişâre eden bir başkasını görmediği (Tirmizî, 1992: Cihâd 34) tespitinde bulunmaktadır. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in bazı alanlar hariç, özellikle halkı yakından ilgilendiren hususlarda kararları tek başına almadığı, ashabına danıştığı ve önemli kararları ortak akılla oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

Hz. Peygamber'in istişâreye önem vermesinin ve önemli kararlar alınırken istişâreye başvurmasının temelinde ise "*İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever*" (Âl-i İmrân, 3/159) âyetinde ifade edilen Kur'an'ın emri ve yönlendirmesi bulunmaktadır. Âyete göre vahiy gelmeyen, re'y ve ictihada dayanan savaş gibi genel işlere ilişkin durumlarda Hz. Peygamber'in istişâre etmesi ve bu doğrultuda Allah'a dayanarak azim ve kararlılıkla hareket edilmesi istenmektedir (Yazır, ts.: II, 451). Dolayısıyla bu âyetin gereğince Hz. Peygamberashabıyla istişârelerde bulunmuştur. Özellikle savaşlarda izlenilecek yöntem ve taktikler konusunda pek çok istişâre yapılmıştır (Sancaklı, 2001: 63. Hz. Peygamberin istişâre ettiği alanlar hakkında bkz. İbn Hacer, 1379: XIII, 340).

Hz. Peygamber'in ashabıyla istişâre etmesinin ayrıca bir takım mana ve hikmetleri de söz konusudur: Peygamberin onlarla istişârede bulunması, onun nazarında onların yüksek bir konumda olduklarını gösterir. Bu da sevgilerinin artmasına sebep olur. Onlara istişârede bulunmaya tenezzül edilmemesi ise onların bir değer ifade etmediği anlamına gelir ki, bundan da bir takım kötü huylar meydana gelir (Yazır, ts.: II, 245). Konumuz açısından Hz. Peygamber'in istişârelerinde dikkat çeken yön ise, Hz. Peygamber'in istişâre sonucu ortaya çıkan kararı benimsemesi ve azim ve kararlılıkla bunu uygulamaya koymasındır. Dolayısıyla istişâreden sonra, alınan kararın takipçisi olmak ve bu doğrultuda emin ve kararlı bir şekilde hareket etmek Hz. Peygamber'in hayatında ve yönetiminde dikkat çeken özelliklerden birini oluşturmaktadır. Nitekim aşağıda arzedeceğimiz örnekler bu tesbiti doğrulamakta ve açıkça ortaya koymaktadır.

1. Bedir savaşından önce, Mekke ordusunun Medine üzerine yürüdüğü haberi üzerine Hz. Peygamber, savaş kararı alınıp alınmaması hususunda ashabin görüşlerine başvurmuştur. Muhacirlerin yardıma hazır olduklarını bildirmeleri üzerine Hz. Peygamber Ensar'dan da istişâredeki kararlarını bildirmelerini isteyince, Ensâr temsilcisi, tam bir dayanışma halinde olduklarını bildirmiş, Hz. Peygamber de bu durumdan hoşnut olmuştur. Ensar'ın bu açıklama ve desteği Hz. Peygamberin savaşılması yönünde karar almasında etkili olmuştur (İbn Hişâm, 1411: III, 162; Hamidullah, 1990: II, 892). Sonuçta Hz. Peygamber, istişâreyle ortaya çıkan bu görüşe binaen savaş kararı almış ve de bu karara uyarak Mekkelilerle Bedir'de savaşmıştır.

2. Hz. Peygamber'in Uhud savaşı öncesinde ashabıyla istişârede bulunmuş olması ve istişâreyle oluşan kararı uygulamada kesin bir kararlılık sergileyerek harekete geçmesi de bu hususta bir örnektir. Nitekim Bedir'den bir yıl sonra müşrikler, Medine üzerine yürümek üzere Uhud Dağının yanına gelerek Ayneyn tepesi civarına karargâh kurunca, Hz. Peygamber bu defada Ensâr ve Muhacirlerin ileri gelenlerini bir araya toplamış ve Mekkelilere karşı nasıl bir strateji geliştirileceğine dair istişârelerde bulunmuştur. Hz.

Peygamberin şahsi kanaati, meydan muharebesi yapmaktansa Medine’de kalınması ve savunma yapılması yönündeydi (İbn Sa’d, ts.: II, 38; Hamidullah, 1990: II, 892). Ancak özellikle genç sahabîler, düşmanı Medine dışında karşılama hususunda ısrar etmişlerdir. Gerekçe olarak da cahiliye döneminde dahi Medine’ye yürümelere izin verilmeyen düşmana, İslam döneminde izin vermelerinin asla mümkün olamayacağını ileri sürmüşlerdir (İbn Hişâm, 1411: IV, 8-9; Ahmed İbn Hanbel, 1992: III, 351; Dârimî, 1992: Ruyâ 13; İbn Sa’d, ts.: II, 38; Beyhakî, 1994: VII, 40; İbn Hacer, 1379: XIII. 341).

Bu durumda Hz. Peygamber sahâbenin çoğunluğunun, düşmanı Medine dışında karşılama görüşünde olduğunu görünce, şehirden çıkıp harbin açık arazide yapılmasına karar vermiş (İbn Hişâm, 1411: IV,9; İbn Sa’d, ts.: II, 38-39), ikinci namazını kıldırdıktan sonra zırhını giymek ve kılıcını kuşanmak üzere hanesine geçmiştir. Bu esnada dışarıda bulunan Müslümanları, Sa’d b. Muaz ve Üseyyid b. Hudayr’ın ikaz etmeleri üzerine, pişmanlık duyanlar olmuş, Hz. Peygamber’in zırhını giyinmiş ve kılıcını kuşanmış olarak evinden çıktığını görünce de “Senin arzulamadığını biz de istemeyiz. Eğer Medine’de kalmak istiyorsan kalalım! Sana aykırı hareket edemeyiz!” demişlerdir. Hz. Peygamber de onlara kesin ve kararlı bir şekilde şöyle cevap vermiştir: “*Bir peygambere, zırhını giydikten sonra, düşmanla çarpışmadan zırhını sırtından çıkarmak yakışmaz.*” (مَا يَنْبَغِي لِنَبِيِّ إِذَا لَيْسَ لِأُمَّتِهِ أَنْ) (İbn Hişâm, 1411: IV, 9; Ahmed İbn Hanbel, 1992: III, 351; Buhârî, 1992: İ’tisâm 28; Dârimî, 1992: Ruyâ 13; İbn Sa’d, ts.: II, 38, 45; Beyhakî, 1994: VII, 40. Beyhakî bu konudaki bab başlığını ise, Rasulullah düşmanla karşılaşmada tek başına kalsada zırhını giydikten sonra çıkarmaması olarak belirlemiştir. Bkz. aynı yer). Aslında Hz. Peygamber’in bu ifadeleri, “*İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık ona dayanıp güven*” (Âl-i İmrân, 3/159) âyetinin bir gereğidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber istişâre ile alınan bu kararı uygulamada hiç tereddüt etmemiş, uygulamaya koyarak vakit kaybetmeden harekete geçmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer hususta, bir karar alınca, kararı yerine getirmeye çalışmak ve de en önemlisi bu aşamadan sonra artık Allah’a dayanıp güvenmektir. Sonucun lehte veyaaleyhte cereyan etmesi Allah’ın bileceği bir husustur. Bu tür durumlarda mühim olan sorumluluk alabilmektir. Nitekim bir liderin en önemli vasıflarından biri, tereddütsüz sorumluluk yüklenebilmesidir. Bu şekilde kanaat getirdiği işlerin sorumluluğunu üzerine alır. Ayrıca lider iyi veya kötü olsun tüm sonuçlara katlanır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in Uhud savaşındaki tavrı, sorumluluk yüklenmenin en can alıcı örneğini teşkil etmektedir. Zira yukarıda da belirtildiği gibi o, ashabıyla istişâre etmiş, kendi kanaati Medine’de kalıp savunma savaşı yapmak olmasına rağmen, özellikle gençlerden müteşekkil çoğunluk şehrin dışında düşmanla karşılaşma görüşünde olduğundan, Hz. Peygamber de çoğunluğun görüşünü dikkate almıştır. Ancak savaşın sonucu üzüntü vericidir ve pek çok mü’min şehit olmuştur. Bununla birlikte o, asla müşrikleri şehir dışında karşılayarak savaşmanın hata olduğunu dile getirmemiş, Medine’nin dışında savaşmakta ısrarcı olanları kınamamıştır (Urmûş, 1991: 163-164).

3. Yine Hz. Peygamber’in, vahye dayalı bir yönlendirmenin bulunmadığı konularda, ashabın önerilerini dikkate aldığı ve bunlara uymada tam bir kararlılık sergilediğinin

bir örneğini Bedir savaşında ordunun mevzileceği yer hususundaki tavrında da mümkündür. Nitekim Hubab b. Münzir, savaş için konuşulan yerin savaş stratejisi açısından elverişli, münasip bir yer olmadığını görünce, Hz. Peygamber'e bu kararının vahiy ile ilgili olup olmadığını sormuş, vahiy olmadığını öğrenince Hz. Peygamber'e mevziyi değiştirmeyi teklif etmiş, Hz. Peygamber de, bu öneriyi benimseyerek kararlılıkla uygulamıştır (İbn Hişâm, 1411: III, 167; İbn Sa'd, ts.: II, 38, III, 567).

4. Hz. Peygamber'in ashabıyla istişârede bulunduğu ve onların önerilerini dikkate almada sergilediği kararlı tutumun bir örneği de Hendek harbinin uzaması üzerine, Gatafanlılarla yaptığı görüşmede görülmektedir. Buna göre Hz. Peygamber Medine meyvelerinin üçte birini onlara vermek ve kavimleri ile birlikte ayrılıp gitmek üzere" onlarla bir barış anlaşması yapmanın uygun olacağını düşünmüştür. Ancak Hz. Peygamber bu hususta tek başına karar vermemiş, konu hakkında iki Sa'd ile istişârede bulunmuş, nihayet kendi arzusu yerine istişârede bulunduğu bu iki sahabinin görüşünü benimsemiş ve bu yönde hareket etmiştir (İbn Hişâm, 1411: IV, 180-181; İbn Kayyım, 1994: III, 273; Hamidullah, 1990: II, 893). Dolayısıyla Hz. Peygamber'in istişârede çıkan görüşler üzerinde bir tereddüt yaşamadığı ve kararlı bir tutum sergilediği görülmektedir.

5. Hz. Peygamber, Bedir savaşında alınan esirlere yapılacak muamele konusunda da Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer gibi sahabenin önde gelenleriyle istişârede bulunmuş neticede Hz. Ebubekir'in görüşü tercih edilmiş ve esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmalarına karar verilmiştir (Müslim, 1992: Cihad 18; İbn Sa'd, ts.: II, 22; Halebî, 1400: II, 448-449). Bu örneklerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, kararları tek başına alan ve emirler yağdıran otoriter bir liderden ziyade, önemli kararları özellikle görüşlerine büyük değer verdiği kimselerle birlikte müzakere ederek karara bağlayan ve uygulayan bir lider profili çizmektedir. Kezâ Hz. Peygamber, yalnız karar alırken arkadaşlarının görüşlerine başvuran, pratikte ise istişârede alınan karar yerine, kendi kararında ısrar eden ve hareket eden liderlerden de ayrılmaktadır.

6. Bu hususta son olarak şu örneği de vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Hudeybiye yılında Hz. Peygamber umre maksadıyla sefere çıkınca, Müşriklerin toplanarak harekete geçtiğini ve Mekke'ye girmekten men edeceklerine dair bir haber alması üzerine derhal istişâre yapmak amacıyla ashâbını toplamış ve onların sefere devam edip etmeme hususunda görüşlerine başvurmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir'in sefere devam edilmesi yönündeki görüş ve önerisini benimsemiş ve sefere devam edilmesini istemiştir (Buhârî, 1992: Megâzî 36).

Kıscacası bütün bu ve bunun gibi örnekler (meselâ Hendek savaşından önceki istişâre ve Selmân-i Fârisî'nin hendek kazılmasını önerisi için bkz. İbn Sa'd, ts.: II, 22; İbn Mulakkin, 2004: III, 322; Hamidullah, I, 246, II, 1035) Hz. Peygamber'in karar almada ashabın görüşlerini dikkate aldığını ve alınan kararları uygulamada da kesin bir kararlılık sergilediğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber, kendisinden emin olduğu ve Allah tarafından yönlendirildiği konulara gelince, o böyle durumlarda kendi kararlarını uygulama hususunda kesin bir kararlılık göstermiş, ashabın itiraz ve direnmelerine itibar etmemiştir. Nitekim Hudeybiye anlaşması imzalanırken Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin itirazlarına olumlu

cevap vermemiş, görünürde aleyhte olan maddeleri kabul etmekte kararlı davranmıştır. Hz. Peygamber onlara Allah'ın kendisine böyle emretmiş olduğunu belirtmesi üzerine artık hiç kimsede bir kelime ilave etme cesareti kalmamıştır. Nitekim o sırada nazil olan Fetih sûresi (Buhârî, Megâzî 35, Tefsîr 48; Müslim, 1992: Cihad 97; Tirmizî 1992: Tefsîr 48) bu durumu açık bir zafer olarak tavsif ederek, onların gönüllerindeki sarsıntıyı bertaraf etmiştir (Hamidullah, 1990: I, 256-257).

3. Hz. Peygamber'in Anlaşmalar Konusunda Ortaya Koyduğu Azim ve Kararlılık

Hz. Peygamber'in yerine getirmede hiç tereddüt göstermediği, kararlılık sergilediği hususlardan biri de, anlaşmalara ve verdiği taahhütlere bağlı ve sadık kalmasıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'de, ahitlerini yerine getirme ve anlaşmalara bağlı kalma sözünde durma mü'minlerin temel vasıfları olarak nitelendirilmiş (el-Mü'minûn, 23/8; er-Ra'd, 13/20) ve verilen sözlerin yerine getirilmesi istenmiştir (el-İsrâ, 17/34). Hz. Peygamber de herhangi bir toplumla bir anlaşma yapılması durumunda, sûresi sona ermeden anlaşmanın bozulmamasını istemiştir (Tirmizî, 1992: Siyer 27; Ebû Dâvûd, 1992: Cihad 152). Kezâ *"Verdiği sözü tutmayan bir kimse için kıyamet günü, bir bayrak dikilir ve bu falan oğlu falanın ahdini bozması (nın alâmeti) dir, denilir"* (Ebû Dâvûd, 1992: Cihad 150) hadisiyle de sözünde durmanın önemini ortaya koymuştur. Bu bakımdan Kur'an ve Sünnet'te müminlerden anlaşma şartlarına uygun hareket edilmesi ve verilen taahhütlerin yerine getirilmesi hususunda kararlı bir tutum sergilemeleri istenmiştir. Bu bakımdan Kur'an, ahde vefa göstermeyi bütün hayatın esası ve erdemli bir yaşamın ön şartı kabul etmiştir. *"Ey iman edenler, anlaşmalarınıza sadık kalın.."* (el-Mâide, 5/1) âyetinde zikredilen "akitler" insanın, Allah'la, diğer insanlar ve toplumlarla olan her çeşit söz, ahit ve anlaşma gibi karşılıklı taahhüdü gerektiren her davranışı içermekte ve insanın bizzat kendisiyle diğer insanlarla ve düşmanla olan ilişkilerinde, kısacası dinî, ferdî, ailevî, sosyal ve uluslararası hayatta uyulması gereken temel bir ilkeyi sunmaktadır (Durmuş, 2002: 86).

Hz. Peygamber de muhtelif dönemlerde müşrikler ve farklı din mensupları ile anlaşmalar yapmış ve bu anlaşmalarda tabiatıyla karşılıklı taahhütlerde bulunulmuştur. Bu anlaşmaların tarafları arasında, anlaşma şartlarına tam anlamıyla riâyet eden ve taahhütlerine bağlı kalan tarafın her defasında Hz. Peygamber olduğu görülmektedir. Zira Kur'an, kendileriyle anlaşma yapılanlar hakkında *"Onlar size karşı dürüst davrandığı sürece, siz de onlara dürüst davranın"* (et-Tevbe, 9/7) şeklindeki yönlendirmesiyle onların anlaşmaya bağlı kaldıkları sürece, müminlerin de anlaşma hükümlerine bağlı kalmalarını istemiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber hiçbir zaman anlaşmayı bozan taraf olmamıştır. Ancak herhangi bir kavimle bir anlaşma yaptığında, onlardan bir kısmının anlaşma ve sulhu bozması, diğerlerinin de bu duruma sessiz kalıp razı olmaları durumunda, Hz. Peygamberin onların tamamına birden savaş açması, onun uygulamalarından birini oluşturmaktadır (İbn Kayyim, 1994: III, 136).

Hz. Peygamber'in anlaşmalara ve taahhüdlere bağlı kalmada sergilediği kararlılık içeren tutumlarını şu örneklerde görmek mümkündür:

1. Hz. Peygamber'in müşriklerle Hudeybiye'de yaptığı barış anlaşmasının şartlarından biri de, Mekke'den Medine'ye gidecek olan Müslümanların istenmesi halinde Mekkelilere iade edilmesidir. Taraflar arasında anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, Ebû Cendel Mekke'de tutulduğu zindandan kaçmış ve zincirli bir şekilde Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'e sığınmış ve müşriklerin elinden kurtarılmasını istemiştir. Hz. Peygamber ise ona sabretmesini, ahdinden dönemeyeceğini, Allah'ın yakında ona bir yol açacağını bildirerek, anlaşmaya bağlı kalınması gerektiğini belirtmiş ve sonuçta Ebû Cendel'in müslüman olduğu halde nasıl müşriklere teslim edilebileceği itirazlarına ve Ebû Cendel'in kendisinin müşriklere teslim edilmemesi yönündeki isteklerine rağmen anlaşmaya riâyet etmiş ve onu geri vermiştir (İbn Hişâm, 1411: IV, 286; İbn Sa'd, ts.: II, 97; Halebî, 1400: II, 710; Ayrıca bkz. Durmuş, 2002: 86).

2. Yine Müşrikler tarafından hapsedilmişken Medine'ye kaçmayı başaran Ebû Busayr'i, geri almak üzere Medine'ye gelen temsilcilere anlaşmaya uyararak teslim etmiştir (İbn Hişâm, 1411: IV, 291-292; Halebî, 1400: II, 710).

3. Kureyş Huzeyfe b. el-Yemân ve babasını esir ettiklerinde Rasûlullâh'la birlikte kendileriyle savaşmayacaklarına dair anlaşma yaparak serbest bırakmışlardı. Huzeyfe ve babası Bedir'e doğru yola çıktıklarında Hz. Peygamber: "*Haydi geri dönün. Biz verdiğimiz sözü tutar ve onlara galip gelmek için Allah'tan yardım dileriz*" buyurmuştur (Müslim, 1992: Cihad 35; Tahâvî, 1994: III, 97; Beyhakî, 1994: IX, 145; İbn Kayyim, 1994: V, 88). Böylece Hz. Peygamber Huzeyfe ve babasına geri dönmelerini isteyerek, ashabını da verdikleri sözde durmaya teşvik etmiştir.

4. Kureyşliler bir mesele için Ebû Râfi'yi Hz. Peygamber'e elçi olarak gönderdiğinde, Ebû Râfi'nin Hz. Peygamber'in yanında kalmayı ve onlara geri dönmeyi istememesi üzerine Hz. Peygamber ona: "*Ben anlaşmayı bozamam, elçileri de yanımda alıkoyamam. Ama sen kavminin yanına dön. Şu anda gönlündeki duyguyu o zaman da duyarsan geri dön*" (Ahmed İbn Hanbel, 1992: VI, 8; Ebû Dâvûd, 1992: Cihad 151; Tahâvî, 1994: III, 318; Beyhakî, 1994: IX, 145; İbn Kayyim, 1994: V, 87) buyurarak anlaşmaya uymadaki kararlılığını ortaya koymuştur. Hz. Peygamber'in bu olayda anlaşmaya bağlılıkta kararlı bir tutum sergilmesine dair şu yorum oldukça yerinde bir değerlendirmedir: "Eğer Hz. Peygamber, Ebû Râfi'nin sığınma isteğini kabul edip onu Mekke'ye göndermeseydi, bu uygulama düşmanların "Muhammed, elçilere baskı yapıyor, insan haklarını çiğniyor, inanç hürriyetine saygı duymuyor, milletlerarası siyasî teamüllere uymuyor" şeklinde aleyhte propaganda yapmalarına sebep olur ve bu yüzden de İslamın geniş kitlelere yayılmasına büyük bir engel teşkil ederdi. Bu yüzden Hz. Peygamber, bir elçi olarak huzuruna gelen, Ebû Râfi'nin sığınma isteğini reddetmiştir" (Yeni el ve Kayapınar, 2000: X, 386-387).

5. Yine Hz. Peygamber elçilerin öldürülemeyeceği ilkesine bağlılıkta da tam bir kararlılık göstermiştir. Bunun örneğini ise Müseylime'nin elçilerine yönelik tutumunda görmek mümkündür. Nitekim Müseylime'nin elçileri Hz. Peygamber'e gelip onun mektubunu okuduklarında, Hz. Peygamber elçilere Müseylime hakkında kendilerinin ne düşündüğünü sormuş, onlar da kendilerine göre de onun peygamber olduğu yönünde

cevap vermeleri üzerine Hz. Peygamber, eğer elçiler öldürülseydi ikisinin de boynunu vuracağını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, 1992: Cihad 154; Tahâvî, 1994: III, 318; Beyhakî, 194: IX, 211; İbn Kayyım, 1994: V, 87). Zira gerçekte bu iki elçi Hz. Peygamber'in huzurunda Müseylime'nin peygamberlik iddiasını tasdik etmek suretiyle, İslâm dininden çıktıklarından ölüm cezasını hak etmişlerdir. Ancak elçi olmaları, öldürülmelerine engel teşkil ettiğinden Hz. Peygamber elçiler öldürülseydi, ikisinin de boynunu vururdum demekle yetinmiştir. Çünkü elçilik, taraflar arasında anlaşmayı sağlayan bir görev olması ve elçilerin kendileriyle antlaşma yapılan tarafları temsil etmeleri itibarıyla kendilerine saldırılmaz (Yeniell ve Kayapınar, 2000: X, 391-392). Dolayısıyla Hz. Peygamber'in uluslararası ilişkilerde temel bir ilke olan elçilerin dokunulmaması prensibine riâyet etme hususunda da kararlı bir tutum sergilemiştir. Zira bu da diğer halklara ve devletlere verilen bir sözdür.

Kısacası verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber anlaşmalara riâyet-te hususunda da tam bir kararlılık göstermiştir.

4. Hz. Peygamber'in Adâlet ve Hukuk Alanında Ortaya Koyduğu Azim ve Kararlılık

Yönetici konumundaki kişilerin yönetimde ve hüküm vermede gözetmeleri gereken en temel ilke adâlettir. Kur'an-ı Kerîm insanlar arasında adâletle hükmedilmesini emrederek (en-Nisâ, 4/58; en-Nahl, 16/90) her halukârda adâletin gözetilmesi hususuna (el-Mâide, 5/8) vurguda bulunmuştur. Kezâ Hz. Peygamber'e de hüküm vereceği zaman adâletle hükmetmesi emredilerek (el-Mâide, 5/42) insanlar arasında adil davranması gerektiğinin kendisine emredildiğini ifade etmesi istenmiştir (eş-Şûrâ, 42/15).

Hz. Peygamber'in sîretine ve uygulamalarına bakıldığında, diğer bütün alanlarda olduğu gibi, adâleti gözetme ve hukukun gereklerini yerine getirme hususunda da daima kararlı ve istikrarlı bir tutum sergilediği görülmektedir. Daha peygamberlikten önceki hayatına bakıldığında, el-Emîn vasfıyla tebarüz etmesi, Kâbe hakemliğinde bulunması ve de haksızlıklarla mücadele temeline dayalı kurulan Hılfu'l-Fudûl oluşumunda aktif olarak görev alması hak ve adâlete verdiği önemin birer göstergesidir. Şüphesiz aynı titizlik ve duyarlılık peygamberliğinden sonra da devam etmiştir. Öyleki düşmanlarına karşı dahi adâlet ve hukuktan ayrılmamayı temel bir ilke olarak benimsemiş, yine kararlı bir şekilde bu ilkeyi uygulamanın azmi ve kararlılığı içerisinde olmuştur. Zira Hz. Peygamber'in savaş durumunda düşmana karşı hile, aldatma tatbik edilmesi dışında, hiç ayırım gözetmeksizin herkese yönelik olarak uyguladığı temel ilke adâlet ve ahlâkîlik olmuştur (Hamidullah, 1990: II, 1032).

Aşağıda sunacağımız örnekler de bu tesbiti teyit etmektedir:

1. Hz. Peygamber'in adâleti ifâ ve hukuku icrada kararlı davrandığı hususlardan birini adâlet önünde toplumun ileri gelenleriyle ve alt tabakada olanları bir tutması, soy ve nesebe dayalı bir yakınlığı ve cezayı düşürmeye yönelik bir aracılığı dikkate alınmasıdır. Nitekim Mekke'nin fethedildiği yıl Mahzum kabilesinden Fatıma binti Esved adındaki bir kadın hırsızlık yapmış, bu durumda elinin kesilmesini gerektiren bir ceza

ile karşı karşıya kalmıştır. Kadın itibarlı bir aileye mensub olduğundan, böyle bir gelişme Kureys'in üzülmeye neden olmuş, kadının elinin kesilmemesi için çare olarak da Usâme b. Zeyd'in Hz. Peygamberle görüşmesinin uygun olacağına karar vermişler ve Usâme'yi Hz. Peygamber'e göndermişlerdir. Usâme, durumu Hz. Peygamber'e bildirince ona: "Ey Usâme, Allah'ın hadlerinden bir hadde şefaathı mı istiyorsun?" cevabını verdikten sonra kalkıp halka hitaben şöyle demiştir: "*Şüphesiz sizden öncekiler, içlerinde itibarlı birisi hırsızlık yaptığı zaman onu bıraktıklarından, zayıf birisi hırsızlık yaptığında ise kendisine had uyguladıkları için helak olup gitmişlerdir. Allah'a yemin ederim ki eğer Muhammed'in kızı Fatıma (bile) hırsızlık yapsa onun da elini keserdim*" (Buhârî, 1992: Enbiya 54, Megâzî 53, Hudûd 11; Müslim, 1992: Hudûd 9, Ebû Dâvûd, 1992: Hudûd 4; Tirmizî, 1992: Hudûd 6; Nesâî, 1992: Sârik 6; İbn Mace, 1992: Hudûd 9; Dâimî, 1992: Hudûd 5). Bu olay Hz. Peygamber'in adâleti yerine getirmede yakınlarla dahi bir tolerans sağlamayarak ne kadar tarafsız ve kararlı bir tutum sergilediğini açıkça ortaya koymaktadır. O, suçun kim tarafından işlendiğine bakmaksızın, hak ettiği cezayı verme konusundaki kararlılığını göstermek amacıyla da, velev ki hırsızlık yapanın, ailesinin en değerli ferdi olan öz kızı Fatıma olsa dahi, aynı cezayı ona icra etmekten geri durmayacağını kesin olarak belirtmiştir (Yeniell ve Kayapınar, 2000: XV, 43-44). Kısacası Hz. Peygamber'in bu hâdisedeki tavrı, nesebî yakınlığın hukuken herhangi bir fayda ve zarar veremeyeceğinin emsalsiz bir örneğini ortaya koymaktadır (Hatiboğlu, 2011: 25).

2. Hz. Peygamber'in kararlı davrandığı örneklerden biri de Bedir savaşında esir alınan amcası Abbas'ın serbest bırakılması için ondan fidye almadaki kararlı tutumudur. Hz. Peygamber, Abbas'a kendini ve kardeşinin oğlu Akîl b. Ebî Tâlib'i, yine Nevfel b. Haris ve Utbe b. Amr'ı fidye vererek kurtarmasını söyler. Abbas'ın daha önce Müslüman olduğunu ancak şu halkın kendisini Bedir'e katılmaya zorladıklarını söylemesi üzerine Hz. Peygamber ona: "Daha önce Müslüman olduğunu Allah daha iyi bilir. Eğer dediğin doğruysa Allah sana bundan dolayı mükafatını verecektir. Ancak senin zahiri halin/dış görüntün bizim aleyhimizedir. Kendini fidye vererek kurtar", buyurur. Abbas, esir edilince kendisinden ele geçirilen yirmi ukiyye altının fidye için sayılmasını isteyince Hz. Peygamber onun bu isteğini de kabul etmez ve Allah'ın onu savaş ganimeti olarak aldığı ve kendilerine verdiği bir hak olduğu cevabını verir (İbn Sa'd, ts.: IV, 12-14; Beyhakî, 1994: VI, 205, IX, 68). Böylece Hz. Peygamber'in amcası Abbas da diğer esirler gibi fidye ödeyerek serbest kalmak zorunda kalır. Bu arada Ensar'dan bir grubun sahabinin Hz. Peygamber'e, izin verseniz de kardeşimizin oğlundan fidye almazsak şeklindeki önerilerini de "*Vallahi bir dirhemden dahi vazgeçemezsiniz*" buyurarak kararlılığını ortaya koymuştur (Buhârî, 1992: Itk 11; İbn Sa'd, ts.: IV, 14; Beyhakî, 1994: VI, 205).

3. Hz. Peygamber'in hukuk kurallarını icrada kararlı davrandığı hususlardan biri de cezanın kesinleşmesinden sonra infazın yerine getirilmesinde kararlı davranmasıdır. Bu durumun bir örneğini şu hâdise açıkça ortaya koymaktadır. Enes b. Malik'in rivayetine göre Enes b. Nadr'in kızkardeşi Rubeyy, bir kızın dişini kırması üzerine Hz. Peygamber kısas yapılmasına karar vermiştir. Enes'in de amcası olan Enes b. Nadr ise Hz. Peygamber'e: "Falanın dişini mi kırılacak? Hayır, Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin

ederim ki, onun dışı kırılmamalı” der². Hz. Peygamber de: “Kıyas Allah’ın Kitabıdır” cevabını vererek karşı tarafın vazgeçmemesi halinde kıyasın uygulanacağını bildirmiştir. Zira daha önce onlar, dışı kırılan kimsenin ailesinden affetmelerini veya diyet almalarını rica etmişler onlar da kabul etmemişlerdi. Enes b. Nadr yemin edince affetmeye razı olurlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Allah’ın kullarından öyle kimseler var ki Allah’a yemin etseler Allah yeminlerini boşa çıkarmaz” buyurmuştur (Müslim, 1992: Kasâme 5; İbn Mace, 1992: Diyet 16; Nesâî, 1992: Kasame 16). İslam hukukunda bu tür durumlarda suçluya nasıl bir ceza verileceği mağdurun yakınlarının kararına bağlıdır. Hz. Peygamber de yakınların kararını uygulama noktasında kararlı bir tutum sergilemektedir. Ancak genel olarak Hz. Peygamber’in bu tür durumlarda affetme yönünde bir karar almaları yönünde teşvik de bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Enes b. Malik “Resûlullah’a kıyası gerektiren bir suç(lu) getirildiğinde, onun ancak affının emrettiğini/tavsiye ettiğini gördüm” demektedir (EbûDâvûd, 1992: Diyât 3).

4. Yine Hz. Peygamber Ci’râne denilen yerde ganimet paylaştırırken, taksimini adil bulmayarak “Adâletli ol Ey Allah’ın Rasûlü! Şu ganimet dağıtımında sen adil davranmadın” diye itiraz eden kimsese Hz. Peygamber: “Sana yazıklar olsun, ben adâletle hareket etmezsem, benden sonra kim adâletle hareket eder. Ben adâlet göstermezsem hüsrana uğrar, perişan olurum” şeklinde cevap vermiştir (Buhârî, 1992: Edeb 95; Müslim, 1992: Zekât 148; İbn Mâce, 1992: Sunne 12; Benzer anlamda bir rivayet için bkz. Müslim, 1992: Zekât 144). Bu örnek Hz. Peygamber’in hayatı boyunca adil davrandığını ve adâletten ayrılmama hususunda kararlı bir tutuma sahip olduğunu ifade etmesi bakımından ayrıca önemi haizdir.

5. Her ne kadar aile hayatı olarak Hz. Peygamber’in özel hayatıyla ilgili olsa da, onun eşleri arasında adâleti gözetmesi ve eşleri arasında bir ayırım yapmaması adâletli bir tutum sergilemesinde kararlı davrandığının bir diğer göstergesidir. Bu bakımdan Hz. Peygamber eşlerini ziyaret etme ve onların yanında geceleme hususunda adil ve eşit bir yaklaşım sergilemiştir. Hz. Aişe’nin tespitine ve rivayetine göre Hz. Peygamber eşleri arasında gece taksiminde adâlete riâyet eder ve şöyle buyurdu: “Allah’ım, bu benim gücüm dahilinde yaptığım taksimimdir. Senin gücün dahilinde olup da benim gücüm dahilinde olmayan konularda beni kınama” (Ebû Dâvûd, 1992: Nikah 38; Tirmizî, 1992: Nikah 42. Ebû Davûd Hz. Peygamber’in gücü dahilinde olmadığı ile kasteddiği husus kalpte olan sevgidir. Bkz. Ebû Dâvûd, 1992: Nikah 38). Kezâ Hz. Peygamber’in bir sefere çıkacağı zaman birlikte gideceği eşini belirlerken kur’aya başvurması da (Buhârî, 1992: Hibe 13; Müslim, 1992: Fezâilu’s-Sahâbe 13; Ebû Dâvûd, 1992: Nikah 38; İbn Mâce, 1992: Nikâh 47) onun eşleri arasında adâlete riayete önem verdiğini ve kararlı davrandığını ortaya koymaktadır. Kıyası Hz. Peygamber’in adâlete riâyet ve hukuku gözetme hususundaki yaklaşımları onun bu hususta da kararlı bir tutum sergilediğini göstermektedir.

*) Enes b. Nadr’ın yemin ederek, kıyasla onun dışının kırılmayacağını söylemesi, Hz. Peygamber’in verdiği hükme itiraz değil, mağdur olan kadının yakınlarının kıyas isteğinden vazgeçip, diyete razı olacaklarını umma ifadesinden ibarettir (Yeniçel ve Kayapınar, 2000: XV, 327-328).

Hız. Peygamber'in hayatı boyunca hâdiseler karşısında ortaya koyduğu bu kararlı tutum ve yaklaşım, sahabenin özellikle de yönetici konumundaki halife ve idarecilerin tavırlarına da yansımış, hâdiseler karşısında kararlı bir tutum sergilemeleri hususunda oldukça etkili olmuştur. Meselâ insanlarla ilişkisinde mütevazî bir tavra sahip olan Hz. Ebûbekir, görev ve sorumluluk hususunda son derece titiz, ciddi ve kararlı bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla o, gerek şahsî kanaati, gerekse yaptığı istişârelerden sonra olsun (Buhârî, 1992: İ'tisâm 28), herhangi bir konuda belli bir kanaat oluştuğunda, bunun kararlı bir şekilde uygulanmasını istemiştir. Hz. Ebûbekir'in yönetimdeki kararlılığını Usâme ordusunun harekete geçirilmesinde ve ridde savaşlarındaki tutumunda açıkça görmek mümkündür (Apak, 2010: II, 52-53).

Sonuç

Her hususta olduğu gibi Hz. Peygamber'in hayatında sergilemiş olduğu azim ve kararlılık yönü de üzerinde önemle durulmasını gerektiren bir durumdur. Hz. Peygamber'in sîret ve sünnetine yansıyan ilke, prensip ve yaklaşımların bilinmesi onun hayatını ve yönemini daha iyi kavramanın yanısıra, günümüzde sünnetin anlaşılmasına ve aktüel değerine önemli katkılar sağlayacaktır. Hz. Peygamber'in azimli ve kararlı tutumu her birey için olduğu kadar, özellikle insanları sevk ve idare makamında olan kimseler için daha çok örneklik oluşturmaktadır. İnsanın sorumlu olduğu bir iş ve görevde başarılı olması, kişinin o iş üzerindeki azmi ve kararlılığına bağlı bir durumdur. Hz. Peygamberin kendisine tevdi edilen risâlet görevini ifa ve icra ederken, tam bir azim ve kararlılık sergilediği, en olumsuz şartlarda dahi azmini yitirmediği ve tereddüt etmediği görülmektedir. Kezâ Hz. Peygamber'in sosyal, siyasî ve hukukî alanlarda da olaylar karşısında azim ve kararlılık içeren bir yaklaşımla hareket ettiği görülmektedir. Yine onun bir devlet reisi olarak bulunduğu tasarruflarda, vahiy dışındaki konularda önemli kararları alırken ve alınan kararlara uygularken sergilemiş olduğu kararlılık, örnek alınması gereken önemli bir yaklaşım ve tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. O, toplumu ilgilendiren hususlarda onların görüşlerini dikkate almada, kararları ortak akılla oluşturmada ve alınan kararlı uygulanmasında tam bir kararlılık sergilemiştir. Sadece kendisine inanan kimselere değil, kendisine inmayan ve rakip konumunda olan kimselere verilen sözleri tutma ve aralarında yapmış olduğu anlaşmalara sadık kalma hususunda da tam bir kararlılık ortaya koymuştur. Bu bakımdan o verilen sözleri yerine getirmede kararlı olmayı, örnek ve evrensel bir ilke olarak ortaya koymuştur. Bu arada hukuku gözetme ve adâleti tesis etme alanında her kim olursa olsun herhangi bir ayırım gözetmeksizin ve bir tolerans tanımaksızın hukuk ve adâletin icabını yerine getirmede kararlı ve net bir duruş sergilemesi de onun azim ve kararlı tutumunda öne çıkan dikkate değer yaklaşımlarından birini oluşturmaktadır. Kısacası Hz. Peygamber'in hayatı boyunca muhtelif alanlarda muhtelif vesilelerle ortaya koyduğu azim ve kararlılık dolu tutumu, günümüz için de güncelliğini korumakta, bireysel, toplumsal ve evrensel boyutlarda örnek alınmasını gerektiren ilke ve esaslar içermektedir.

Kaynakça

- Ahmed İbn Hanbel, eş-Şeybânî (1992). Müsnedü Ahmed İbn Hanbel (I-IV). (Nşr. Bedreddin Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Apak, Adem (2010). Anahatlarıyla İslam Tarihi (I-III). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Âşûr, Muhammed Tâhir b. (1999). İslâm Hukuk Felsefesi. (Çev. Vecdi Akyüz & Mehmet Erdoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.
- el-Avvacî, Muhammed b. Muhammed (2004). Merviyâtü'l-İmami'z-Zuhrî fi'l-Megâzî (I-II). Mektebetü'l-Medineti'r-Rakamiyye.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (1992). el-Câmiu's-Sahîh (I-VIII). (nşr. Bedreddin Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Huseyn b. Ali (1994). es-Sunenu'l-Kubrâ (I-X). (thk. Muhammed Abdulkadir Atâ). Mekke: Mektebetü Dâr-ı Bâz.
- Çelik, Ali (2003). “Kur'an ve Sünnet'in Doğru Anlaşılmasında Sîret'in Önemi”. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi. III. sy. 3.
- ed-Dârimî, Ebu Muhammed Abdillâh Abdirrahman (1992). es-Sünen (I-II). (nşr. Bedreddin Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çağrı, Mustafa (1992): “Azim”. Diyanet İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, Zülfikar (2002). “Kur'an'a Göre İnsanın İlişkilerinde Sorumlu Olduğu Temel Ahlâkî İlke; Ahde Vefa”. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. II. Sayı: 3.
- Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eş'âs (1992). es-Sunen (I-V). (Nşr. Bedreddin Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- el-Hadramî, Muhammed b. Ömer (1998). Hadâiku'l-Envâr ve Metâilu'l-Esrâr fi Sîreti'n-Nebiyi'l-Muhtâr. (Thk. Muhammed Gassan). Beyrût: Dâru'l-Hâvî.
- el-Halebî, Ali b. Burhâneddin (1400). es-Sîretü'l-Halebiyye (I-III). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Hamidullah, Muhammed (1990). İslâm Peygamberi (I-II). (Çev. Salih Tuğ). İstanbul: İrfan Yayınları.
- Hatiboğlu, M. Saîd (2011). Hilafetin Kureyşliliği. Ankara: Otto Yayınları.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (1379). Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî (I-XIII). Beyrût: Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik b. Hişam (1411). es-Sîretü'n-Nebeviyye (I-IV). (Thk. Taha Abdurraûf Sa'd). Beyrût: Daru'l-Ciyl.
- İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar (1976). Siretu İbn İshak (Thk. Muhammed Hamîdullah). Fas: Matbaatu Muhammed el-Hamis.

- İbn Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd el-Cevziyye (1994). Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayrı'l-İbâd (I-V). Beyrût: Muessesetu'r-Risâle.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (1992). es-Sunen (I-II). (Thk. M. Fuâd Abdalbâkî). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim el-İfrikî (ts.): Lisânu'l-Arab (XV). Beyrût: Dâru Sâdır.
- İbnu'l-Mulakkin, Siracuddin Ebu Hafs Umer b. Ali (2004). el-Bedru'l-Munîr (I-IX). (thk. Mustafa Ebu'l-Gît, Abdullah b. Süleyman, Yasir b. Kemal). Riyâd: Daru'l-Hicre.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Munî' el-Basrî (Ts.): et-Tabakâtu'l-Kubrâ (I-VIII). Beyrût: Dâru Sâdır.
- Karacabey, Salih (1998). "Ulu'l-Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri", Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi. c. 7., sy. 7. Bursa.
- Levinson, Harry (2008). Liderlik Psikolojisi. (Çev. Dinç Tayanç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc (1992). el-Câmiu's-Sahîh (I-III). (thk. M. Fuâd Abdalbâkî). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (1992). es-Sunen (I-VIII). (Nşr. Bedreddin Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Özel, Ahmet (2005). Hz. Muhammed'in Devlet Yönetiminde Liderlik Sırları. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Peker, Hüseyin (2008). Din Psikolojisi. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Sancaklı, Saffet (2001): Sünneti Doğru Anlamak. İstanbul: Sır Yayınları.
- Urmûş, Ahmed Ratib (1991). Kıyâdetu'r-Rasûl. Beyrût: Dâru'n-Nefâis.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1407). Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk (I-V). Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed (1994). Şerhu Maâni'l-Âsâr, (I-V). yy. Âlemu'l-Kütüb.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. 'İsa (1992). es-Sunen (I-V). (Nşr. Bedreddin Çetiner). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Zebîdî, Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed (1986). Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (I-XIII). (Çev. Ahmed Naîm & Kamil Miras). Ankara: DİB Yayınları.
- Yazır, Muhammed Hamdi (ts.). Hak Dini Kur'an Dili (I-X). (Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel). İstanbul: Azim Dağıtım.
- Yeniçel, Necati ve Kayapınar, Hüseyin (2000). Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi (I-XVII). İstanbul: Şamil Yayınevi.